

Opintokeskukset
STUDIECENTRALERNA

OPINTOKESKUSTEN LAATU JA VAIKUTTAVUUS RAPORTTI

Opintokeskukset ry

Anna Kirstinä, Jutta Lithovius ja Mia Valanne

15.5.2024

Opintokeskukset ovat
valtakunnallisia vapaan
sivistystyön oppilaitoksia,
jotka toimivat järjestöllisen
koulutuksen asiantuntijoina
ja kansalaisjärjestöjen
koulutus- ja
kehittämiskumppaneina.

OPINTOKESKUSTEN LAATU JA VAIKUTTAVUUS -RAPORTTI

Sisällys

JOHDANTO	2
1. OPINTOKESKUSTEN OPINTOTOIMINTA 2023	4
2. OPINTOKESKUSTEN TOIMINTAYMPÄRISTÖN MERKITTÄVIMMÄT MUUTOKSET 2023.....	6
3. JÄRJESTÖT OPPIMISYMPÄRISTÖINÄ.....	7
3.1 OPINTOKESKUKSET OVAT JÄRJESTÖJEN OPPILAITOKSIA	7
3.2 VAHVA JA MONIARVOINEN KANSALAISSYHTEISKUNTA	10
3.3 YHTEISÖISSÄ SYNTYY SIVISTYSTÄ.....	12
4. OPINTOKESKUSTEN YHTEISKUNNALLISET TEHTÄVÄT 2020-LUVULLA.....	13
4.1 OSAAVAT KANSALAISET, OSAAVAT JÄRJESTÖT	13
4.2 KESTÄVÄ TULEVAISUUS JA EKOSOSIAALINEN SIVISTYS	15
4.3 MAAHAN MUUTTANEIDEN KOULUTUKSET.....	17
4.4 LAATU JA VAIKUTTAVUUS	18
LÄHTEET	19

JOHDANTO

Suomessa on 12 opintokeskusta. Ne ovat yli 100 vuotta Suomessa toimineita vapaan sivistystyön oppilaitoksia, joiden toimintaa säätelevät laki ja asetus vapaasta sivistystyöstä. Valtio on rahoittanut toimintaa vuodesta 1921. Kunkin opintokeskuksen ylläpitäjä on yhdistysmuotoinen sivistysliitto, jolla on jäsenjärjestöjä. Opintokeskusten sivistysliitoilla oli 372 jäsenjärjestöä vuonna 2023. Jäsenjärjestöt ovat puolueita, ammattiliittoja ja kansalaisjärjestöjä sekä ne voivat olla valtakunnallisia, alueellisia ja/tai paikallisia yhdistyksiä sivistysliittojen omien linjausten mukaisesti.

Opintokeskusten toimintarakenne

Rakenteensa ansiosta opintokeskukset kouluttavat laajasti suomalaisen kansalaisyhteiskunnan toimijoita ja niitä voidaan kutsua myös demokratian oppilaitoksiksi. Opintokeskuksissa koulutetaan tämän ajan ja tulevaisuuden vapaaehtoistoimijoita, luottamushenkilöitä, päättäjiä, yhteiskunnan rakentajia ja vaikuttajia. Opintokeskusten jäsenjärjestöt tuottavat vapaaehtoisvoimin esimerkiksi kriisiauttamisen, palo- ja pelastustoiminnan sekä sosiaali- ja terveysalan palveluita. Ne luovat merkityksellistä, yhteisöllistä ja yhteiskuntaan rakentavasti vaikuttavaa elämää mm. kulttuurin, liikunnan, uskonnon, valmius- ja pelastustoiminnan, vertais- ja kokemustoiminnan, monikulttuuristen yhteisöjen, ihmisoikeuksien ajamisen ja maaseudun elävöittämisen kautta.

Opintokeskuksille annetut yhteiskunnalliset tehtävät tulevat laista vapaasta sivistystyöstä. Siellä mainitut opintokeskuserityiset tehtävät ovat

- aktiivinen kansalaisuus
- demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistäminen
- hyvinvointi
- elinikäinen oppiminen.

Opintokeskukset toteuttavat vapaan sivistystyön oppilaitoksina myös vapaalle sivistystyölle laissa yhteisesti annettuja tehtäviä, jotka ovat

- yhteiskunnan eheys
- tasa-arvo
- moniarvoisuus
- kestävä kehitys
- monikulttuurisuus.

Opintokeskusten perusrahoitus tulee opetus- ja kulttuuriministeriön valtionosuudesta. Lisäksi opintokeskukset toteuttavat koulutustoimintaa mm. valtionavustuksilla, hanke- ja säätiörahoituksilla. Tässä raportissa kerrotaan valtionosuudella toteutetusta toiminnasta. Tilastotiedot ovat Opintokeskusten kustannukset ja suoritteet -tiedonkeruusta, mikäli toisin ei ole mainittu.

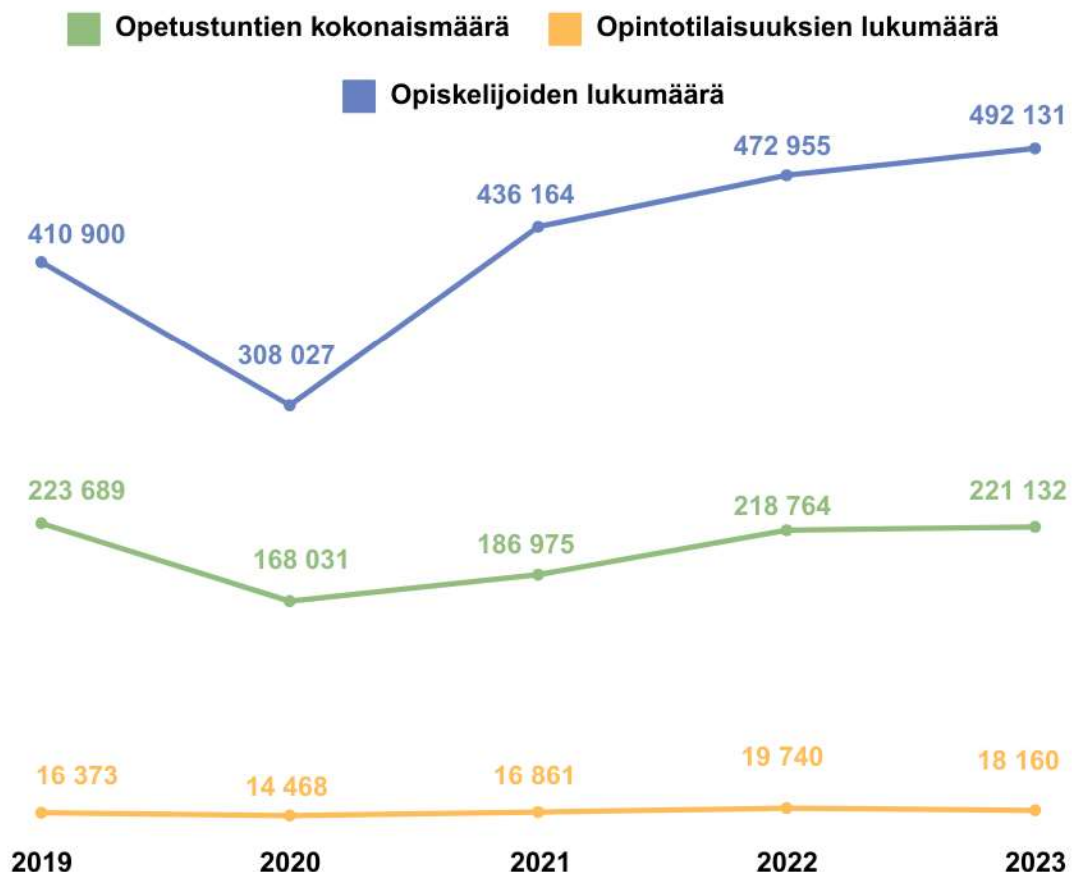
1. OPINTOKESKUSTEN OPINTOTOIMINTA 2023

Opintokeskukset toteuttavat koulutuksia itse sekä yhteistyössä kansalais- ja kulttuurijärjestöjen kanssa. Koulutuksia toteutetaan yhteistyössä järjestöjen kanssa joustavasti ja ketterästi. Opintotoiminta tavoittaa ihmisiä kaikkialla Suomessa ja vastaa suoraan yhdistyksistä nouseviin tarpeisiin.

Vuonna 2023 järjestöjä, jotka toteuttivat koulutuksia yhdessä opintokeskusten kanssa eli kansajärjestäjiä, oli 1 366 (Opintokeskusten rahoitusjärjestelmää selvittävän työryhmän loppuraportti 2023). Opintokeskukset toteuttavat koulutuksiaan järjestöjen kautta ja järjestöille. Opintokeskusten kurssitoiminnan volyymi on ollut kohtalaisen vakaata lukuun ottamatta vuotta 2020, jolloin koronapandemiasta johtuneet rajoitustoimet kavensivat toiminnan mahdollisuuksia.

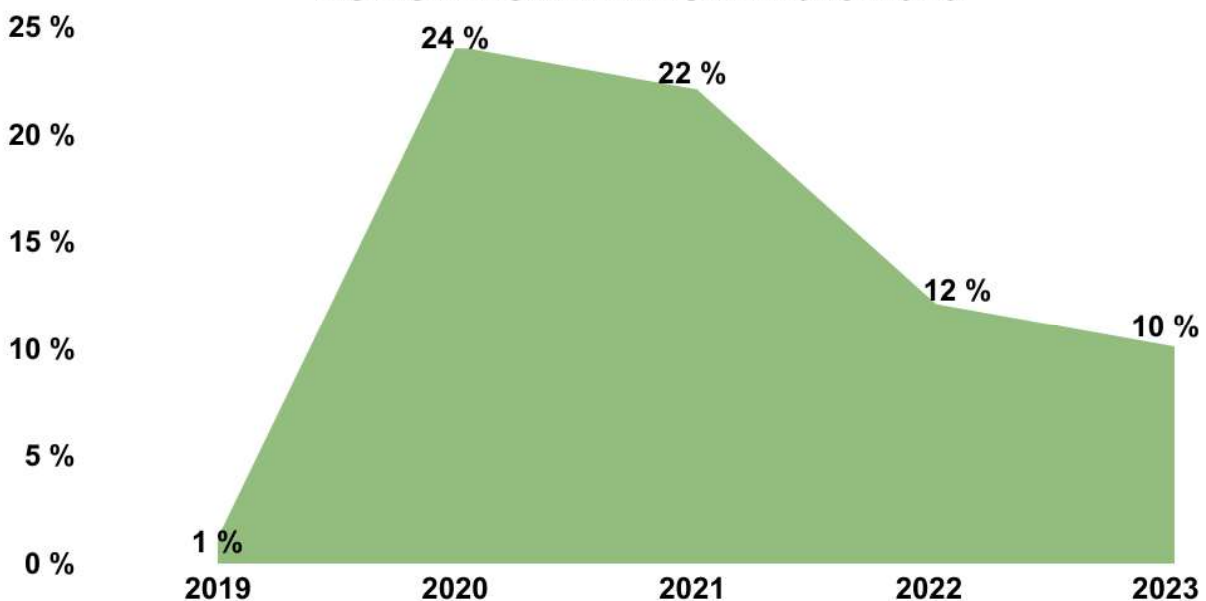
Vuonna 2023 opintokeskukset järjestivät yhdessä kansajärjestäjiensä kanssa yhteensä 18 160 kurssia. Opetustuntien määrä on lähtenyt kasvuun koronapandemian aiheuttaneiden rajoitusten vuosien jälkeen ja lähentelee nyt vuoden 2019 tasoa. Vuonna 2023 kursseja järjestettiin yhteensä 492 131 opiskelijalle. Opiskelijoiden määrä on jatkanut kasvuaan ja ylittänyt jo vuoden 2019 tason.

OPINTOKESKUSTEN KURSSITOIMINNAN KEHITYS 2019-2023

Opintokeskusten koulutusten toteuttamismuodot ovat muuttuneet merkittävästi koronapandemiaa edeltäneistä vuosista. Vuonna 2019 etäkoulutusten opetustuntien osuus kaikista opetustunneista oli vain 1 %, mutta seuraavana vuonna 2020 jo 24 %. Tämä kertoo opintokeskusten hyvästä resilienssistä ja kyvystä reagoida toimintaympäristön muutoksiin. Vuonna 2023 etäkoulutusten opetustuntien osuus oli 10 % eli niiden osuus on edelleen merkittävästi korkeampi kuin vuonna 2019. Etäkoulutuksen mahdollisuudet on tunnustettu hyvin valtakunnallisia oppilaitoksia parhaiten palvelevalla tavalla. Opintokeskusten pedagogiset lähtökohdat ovat kuitenkin edelleen toiminnallisuudessa ja kohtaamisessa, joka tapahtuu erinomaisesti lähimuotoisesti.

ETÄOPETUSTUNTIEN MÄÄRÄ PROSENTEINA OPETUSTUNTIEN KOKONAISMÄÄRÄSTÄ 2019-2023

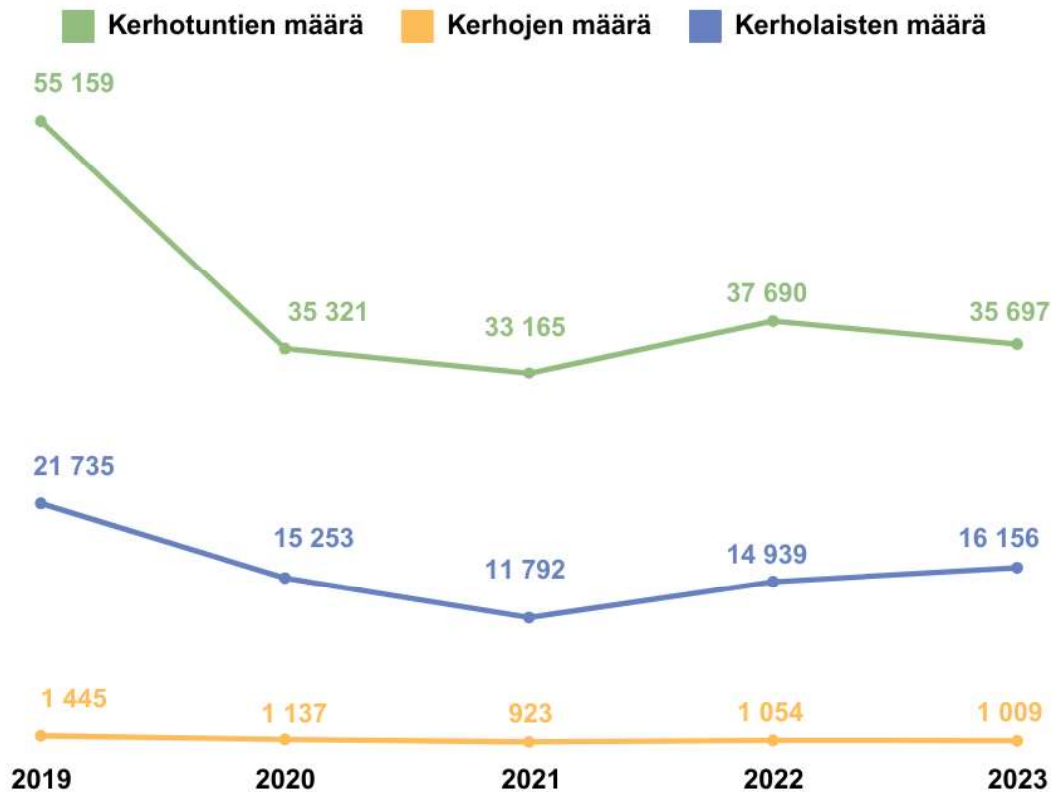
Tämä palautti uskoni etäopintoihin. Hurjan hyvin suunniteltu ja toteutettu. Ohjeet selkeät, ja vetäjät levollisia, mikä tarttuu osallistujiin! Harrastan kuvataiteita, mutta tämä onnistui avaamaan uutta ajattelua. Määrätietoinen (mutta siis rauhallinen) ohjeistus ja määrämittaiset sessiot antoivat onnistumisen tunnetta, kun aina sai aikaan jotain. Tällainen välitavoittein työskentely tuntuu hyvältä soveltaa esim. tukihenkilötoimintaani ja erään yhdistyksen puheenjohtajana toimintaani (yhdistyksen toiminnan aktivoinnissa).

Opiskelijapalaute, Opintokeskus Kansalaisfoorumi

Toinen opintotoiminnan muoto opintokeskuksissa on opintokerho. Ne ovat itsenäisiä vertaisoppivia ryhmiä, jotka päättävät ryhmässä opiskeltavan aiheen ja valitsevat keskuudestaan ohjaajan. Opintokerhoja järjestettiin 1009 vuonna 2023. Niissä opiskeli

yhteensä 16 156 ihmistä. Opintokerhoissa opiskeltiin 35 697 opetustuntia. Opintokerhojen määrä on ollut jatkuvassa laskussa niiden erillisrahoituksen lopettamisesta (vuonna 2016) lähtien.

OPINTOKESKUSTEN OPINTOKERHOTOIMINNAN KEHITYS 2019-2023

2. OPINTOKESKUSTEN TOIMINTAYMPÄRISTÖN MERKITTÄVIMMÄT MUUTOKSET 2023

Vuonna 2023 opintokeskukset vastasivat suuriin yhteiskunnallisiin muutoksiin esimerkiksi mahdollistamalla opintotoimintaa ukrainalaisille sekä kotoutumissuunnitelman mukaisena koulutuksena että vapaan sivistystyön kursseina ja opintokerhoina.

Opintokeskusten rahoitusjärjestelmää kuvaava ja kehittävä raportti valmistui vuonna 2023. Raporttia valmistelleessa työryhmässä olivat mukana opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus ja opintokeskukset. Raportin johtopäätösten myötä opetus- ja kulttuuriministeriö aloitti lainsäädösten muutosvalmistelut ja Opetushallitus teki opintokeskuksille pyynnön kustannusten tarkentamisesta vuosilta 2015–2022. Tämä työllisti erittäin paljon opintokeskuksia ja kanssajärjestäjiä vuonna 2023. Osa kanssajärjestäjistä luopui yhteistyöstä opintokeskusten kanssa, koska koki lisäselvitysten aiheuttaneen kohtuuttomasti lisätyötä.

Valtion talousarviossa vuodelle 2024 opintokeskuksiin kohdistettiin ennen näkemättömän suuret leikkaukset, joiden myötä toimintaa ja taloutta jouduttiin sopeuttamaan. Näiden muutosten vaikutukset eivät ole nähtävissä vielä tässä raportissa tarkastelluissa luvuissa.

3. JÄRJESTÖT OPPIMISYMPÄRISTÖINÄ

Järjestöt ovat oppimisympäristöjä, joissa ihmiset voivat kehittää omaa osaamistaan yhdessä muiden kanssa. Järjestöt tarjoavat yhteisöjä, joissa kansalaiset pääsevät hyvin matalalla kynnyksellä toteuttamaan itselleen merkityksellisiä tehtäviä, esimerkiksi vapaaehtoistoimintaa tai luottamustehtäviä. Järjestökoulutuksella luodaan riittävät valmiudet toimia erilaisissa järjestötehtävissä ja vaikuttaa yhteiskunnan asioihin. Järjestötoimintaan osallistumalla koulutuksen tuottamaa osaamista on mahdollista syventää ja laajentaa elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti.

3.1 OPINTOKESKUKSET OVAT JÄRJESTÖJEN OPPILAITOKSIA

Opintokeskukset tukevat järjestöjen toteuttamaa koulutusta sekä taloudellisesti että pedagogisesti. Koulutus tapahtuu useimmiten järjestöissä ja niiden autenttisissa toimintaympäristöissä.

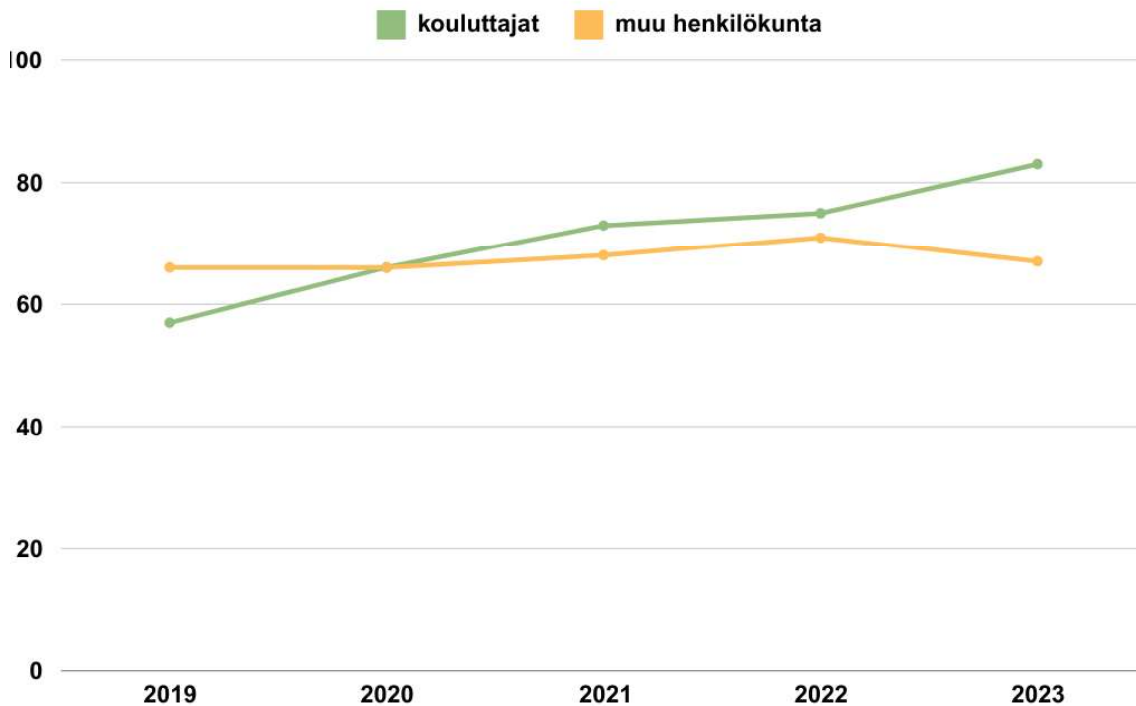
MIELI ry:n kriisipuhelimessa päivystävät ammattilaisten lisäksi vapaaehtoiset, joista osa on Siviksen kanssa yhteistyössä koulutettuja. Suomen 4H-liitto toteutti yhteistyössä Opintokeskus Siviksen kanssa koulutuksia, joissa korostui erityisesti nuorten työelämävalmiuksien tukeminen, mutta myös ryhmänohjaajien koulutus. Lisäksi Siviis on ollut tukena järjestön koulutusjärjestelmän kehittämisessä. Suomen Partiolaiset toteutti Siviksen kanssa johtamiseen ja ryhmien vetämiseen liittyviä kursseja.

Opintokeskus Siviis

Opintokeskusten taloudellista tukea kohdennetaan järjestöjen koulutusten toteutukseen ja pedagogista tukea kohdennetaan koulutusten suunnitteluun, toteutukseen, arviointiin ja kehittämiseen. Tavoitteena on tuottaa laadukasta koulutusta, jossa osallistujalla on mahdollisuus oppia ja kehittää osaamistaan. Näin järjestöt saavat toimintaansa mukaan osaavia toimijoita. Opintokeskukset järjestävät myös avoimia koulutuksia sekä tuottavat oppaita, materiaaleja ja palveluja järjestökoulutuksen laadun, kouluttajataitojen ja järjestöosaamisen vahvistamiseksi. Vuonna 2023 opintokeskusten henkilötövuosimäärä oli 139, joista kouluttajia oli 83. Kouluttajien osuus henkilökunnasta on kasvanut vuodesta 2019 lähtien, kun taas muun henkilökunnan osuus on laskenut. Opintokeskuksilla on

merkittävä rooli järjestökoulutusten pedagogisessa tukemisessa, kun resurssit kohdennetaan vahvasti kouluttamiseen ja sen tukemiseen.

OPINTOKESKUSTEN KOULUTTAJAT JA MUU HENKILÖKUNTA 2019-2023

Opintokeskusten jäsenjärjestöjen toteuttamat koulutukset ovat osa vapaan sivistystyön koulutusta ja opintokeskusten opetusohjelmaa. Koulutusten tavoitteet ja sisällöt nousevat järjestöiden itse tunnistamista osaamistarpeista ja koulutuksen tuottama osaaminen painottuu käytännön ja soveltavan tason osaamiseen. Koulutusten aiheet liittyvät järjestöjen perustehtävän toteuttamiseen sekä järjestötoiminnan tukemiseen.

Dagen passar perfekt som en introduktion för nya styrelsemedlemmar. Här kom flera konkreta tips som jag kan ta med mig när vi uppdaterar vår strategi.

Utbildningsdagen har gett mig nya tankar kring hur man kan göra styrelsearbetet mera intressant för medlemmarna. Från mitt perspektiv handlar det om att kunna få ut det mesta av det kunnande som styrelsemedlemmarna för med sig till mötet.

Studeranderespons, SFV:s studiecentral

Jyri Manninen ja Kukka-Maaria Vuorikoski (2023) ovat kartoittaneet aineistolähtöisesti opintokeskusten järjestöjen kanssa toteutettua vuosien 2016–2021 koulutustarjontaa ja

luokitelleet koulutuksia hyödyntäen nonformaalin aikuiskoulutuksen kurssiaihe luokitteluja. Analyysin tuloksena on syntynyt kuusi kurssikategoriaa ja niiden alle yhteensä 43 kurssiaihetta. Kurssikategoriat ja niiden osuus koko koulutustarjonnasta on:

- henkilökohtainen kasvu 39,6 %
- kansalais- ja järjestötoiminta 29,9 %
- sosiaalinen ja yhteisöllinen tuki 11,1 %
- terveys ja liikunta 10,3 %
- työ ja toimeentulo 7,1 %
- perustaidot 1,4 %.

Suurimpaan, henkilökohtainen kasvu -kategoriaan sisältyvät kädentaidot, laulu, tanssi, uskonto, tieto- ja viestintätekniikka, leivonta ja ruoka, teatteri ja muu esittävä taide, taide, musiikki, kielet, luonto, kulttuuri, kirjoittaminen, erityistaidot, historia, tiede, eläimet ja filosofia. Terveys ja liikunta -kategoriaan sisältyvät liikunta sekä terveys ja hyvinvointi. Muun muassa näillä koulutuksilla opintokeskukset toteuttavat lakisääteistä hyvinvoinnin edistämisen tehtäväänsä.

Toiseksi suurimpaan kansalais- ja järjestötoiminta -kategoriaan sisältyvät ammattiyhdistyskurssit, järjestö- ja yhdistyshallinto, vapaaehtoinen järjestötoimijuus, poliittinen puoluekoulutus, yhteiskuntapolitiikka, kestävä kehitys ja taloyhtiöaktiivien koulutukset. Sosiaalinen ja yhteisöllinen tuki -kategoriaan sisältyvät sosiaalinen tuki, ensiapu ja turvallisuus, vertaistukiryhmät ja vanhemmuus, vanhempi-lapsi-harrastukset, parisuhde, erityispiirteet ja -vaikeudet, vuorovaikutustaidot ja yhteisöllisyys. Työ ja toimeentulo -kategoria sisältää uraan ja toimentuloon liittyvät taidot. Perustaidot -kategoriaan sisältyy peruskielitaito, yleistaidot, lukemisen ja kirjoittamisen perustaidot, tieto- ja viestintätekniikan perustaidot ja matematiikan perustaidot.

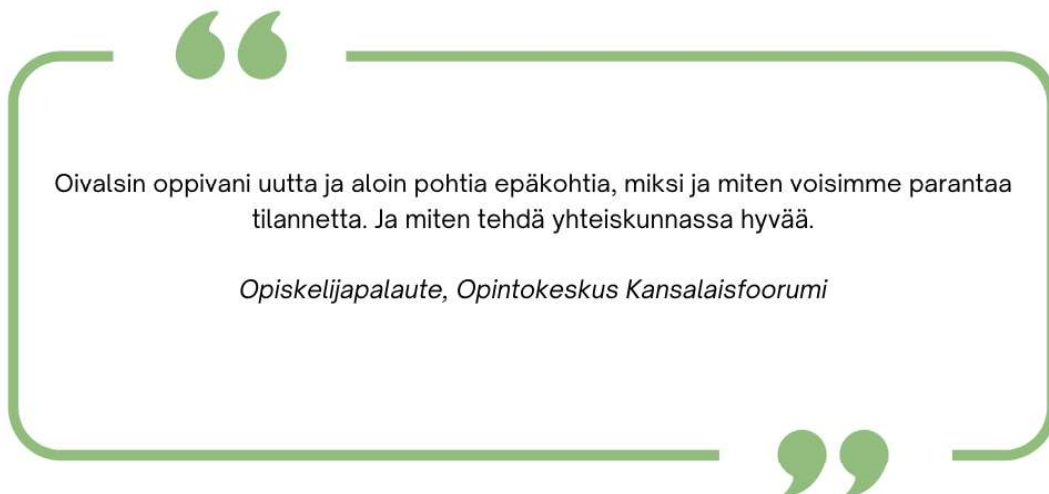
Opetushallinnon tilastopalvelu Vipusen tilastot antavat toisenlaisen näkökulman opintokeskusten järjestöjen kanssa toteuttaman koulutuksen luokitukseen. Vipusen mukaan opetuskeskukset järjestivät vuonna 2021 eniten koulutusta seuraavista aiheista:

- kansalais- ja järjestötoiminta 17 %
- käsi- ja taideteollisuus, kädentaidot 12 %
- musiikki 8 %
- teatteri ja tanssi 8 %
- palo- ja pelastusala 7 %.

Molemmat luokittelut tuovat esiin kansalais- ja järjestötoiminnan teemojen yleisyyden opintokeskusten koulutuksissa. Lisäksi on merkityksellistä, että myös muiden aihekategorioiden koulutukset toteutetaan järjestöissä ja yhdistyksissä. Opintokeskusten koulutuksissa kyse on siitä, että tullaan yhteen yhteisen asian tai toiminnan pariin (Wikström 2023). Keskeistä on siis myös koulutuksen toteutusmuoto ja -tapa.

3.2 VAHVA JA MONIARVOINEN KANSALAISSYHTEISKUNTA

Opintokeskuksille on laissa määritelty tehtäväksi toimia aktiivisen kansalaisuuden sekä demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistämiseksi (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632 §2). Kansalaisyhteiskuntaa vahvistavat ja yhteiskunnallista osallistumista tukevat opinnot määriteltiin vapaan sivistystyön erityistehtäviksi vuonna 2002 parlamentaarisen työryhmän muistiossa. Tästä opintokeskukset ovat huolehtineet sekä koulutusten sisältöjen että erityisen, järjestöjä palvelevan oppilaitosmuotonsa avulla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2002)

Opintokeskukset ovat opintotoiminnallaan kehittämässä ja tukemassa kansalaisyhteiskuntaa eli omaehtoista yhteisöllistä toimintaa, jolla rakennetaan yhteistä hyvää (kansalaisyhteiskunta.fi) sekä turvaamassa jokaisen oikeutta osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen (Suomen perustuslaki 1999/731 §2). Tästä syystä niitä kutsutaan myös demokratian oppilaitoksiksi. Suomalainen kansalaisyhteiskunta on syntynyt järjestöjen ja yhdistysten kautta. Yhdistysten ja järjestöjen keskeinen toimintatapa on ollut jo 1800-luvun lopulta opintokerhot, jotka ovat olleet opintokeskusten syntymisen perusta. (Kirstinä ym. 2024)

Koulutusyhteistyötä tehdään kattavasti monenlaisten kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa. Opintokeskusten yhteistyöjärjestöt voidaan lajitella seuraaviin kategorioihin:

- Poliittiset puolueet ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen yhdistykset
- Ammattiliitot ja muut ammattiin liittyvät yhdistykset
- Sosiaali- ja terveysalan järjestöt ja yhdistykset
- Kulttuuriyhdistykset
- Kasvatus-, tiede- ja opintojärjestöt ja -yhdistykset
- Maaseutu-, kylä- ja kaupunginosayhdistykset
- Lapsi-, nuoriso- ja opiskelijajärjestöt, piirit ja yhdistykset
- Eläkeläisyhdistykset
- Rauhaan tai maanpuolustukseen liittyvät järjestöt ja yhdistykset

- Valmius- ja pelastusalan sekä kriisiauttamiseen keskittyvät järjestöt, liitot ja yhdistykset
- Luonto, eläin- ja ympäristöjärjestöt ja yhdistykset
- Urheilu- ja liikuntayhdistykset
- Seurakunnat ja muut uskontoon ja maailmankatsomukseen liittyvät yhdistykset
- Muut yhdistykset

Opintokeskuksia ylläpitävillä sivistysliitoilla oli vuonna 2023 yhteensä 372 jäsenjärjestöä ja koulutusyhteistyötä tehtiin yhteensä 1 366 järjestön kanssa. Jäsenjärjestöissä ja kansajärjestäjissä on valtakunnallisia, alueellisia ja paikallisia järjestöjä ja yhdistyksiä, jotka toimivat laajasti ympäri Suomen. Opintokeskuksilla oli 22 omaa alueellista toimipistettä, joilla varmistettiin opintotoiminnan valtakunnallisuutta. Opintokeskuksilla on näin mahdollista toteuttaa koulutusta siellä missä järjestöt ja ihmiset ovat.

Osallistuja näkee koulutuksen mahdollistavan hyvinvointia ja osallisuutta. Yhdistystoiminta pitää rajaseudun vireänä ja ennaltaehkäisee syrjäytymistä. Yhdistystoimintaa kehittävät koulutukset luovat toimintaedellytyksiä kuntakeskusten ulkopuolelle. - Koulutus on tärkeää, jotta maaseutukunnissa ei käperrytä liikaa kurjuuden tai vähenevien toimintamahdollisuuksien ympärille. Koulutus tuo aina lisää mahdollisuuksia. Lisäksi se laajentaa ajattelutapaa. (opiskelija)

Opintokeskus Sivis

Sain koulutuksesta ymmärrystä yhteiskunnan rakenteista ja kuinka syvällä tietyt ajatus- ja toimintamallit ovat meissä. Empatiaa itseä, toisia ihmisiä ja muita elollisia lajeja kohtaan. Toivoa ja inspiraatiota omaan toimintaan. Ajatuksen siitä, että aktivismi ja aktiivisesti paremman maailman eteen toimiminen on muutakin kuin mielenosoituksia ja protesteja isoissa kaupungeissa, voin tehdä omassa arjessa pieniä asioita, jotka ovat radikaaleja tässä yhteiskunnassa.

Opiskelijapalaute, Opintokeskus Kansalaisfoorumi

3.3 YHTEISÖISSÄ SYNTYY SIVISTYSTÄ

Opintokeskuksissa koulutus tehdään pääosin yhdessä järjestöjen ja yhdistysten kanssa. Keskiössä on yksilön tarpeen sijaan yhteisön kehittäminen (Wikström 2023). Opintokeskusten pedagogisia lähtökohtia on aina määritellyt ja määrittelee edelleen yhteisön oppiminen ja vahvistaminen.

Opintokeskukset ovat osa pohjoismaisen vapaan sivistystyön yli 100-vuotista sivistyspedagogiikan traditiota. Opintokeskusten erityispiirre on vertaisoppimiseen perustuva yhteisössä oppiminen. Vertaisoppiva sivistyspedagogiikka on myös kokemuksellista ja kriittistä pedagogiikkaa, jossa ihminen huomioidaan kokonaisvaltaisesti ja jokaisen sivistyskykyisyyteen uskotaan.

Itä-Suomen yliopiston lehtori Elina Nivala on tehnyt tutkimuksellisen prosessin tuloksena opintokeskusten ja kansanopistojen pedagogista ohjaamisotetta kuvaavan sosiaalipedagogisen mallin. Hankkeessa tehty malli keskittyi maahan muuttaneiden opiskelijoiden ohjaamiseen, mutta se kuvaa hyvin opintokeskusten pedagogista otetta kaikessa koulutustoiminnassa. Ohjaaminen on sekä opintokeskuksen työntekijöiden järjestöjen suuntaan tekemää ohjausta että koulutuksissa opettajien/kouluttajien/ohjaajien tekemää ohjaamistyötä.

Mallin mukaan opintokeskusten pedagogisen ohjaamisen periaatteita ovat

- kohtaaminen
- toivo, tulevaisuususkko ja rohkeus
- aktiivisuus ja toimijuus
- yhteisöllisyys ja kokonaisvaltaisuus
- mahdollisuuksien tunteminen ja tunnistaminen

Ohjaamisen prosessissa korostuu kohtaamisen periaate, jossa ohjaaja ja opiskelija kohtaavat avoimesti ja ihmisiä kohdellaan ainutlaatuisina ilman ennakko-oletuksia. Kohtaamista määrittelevät läsnäolo ja aito kuunteleminen sekä kertomaan rohkaiseminen. Ohjaajat pyrkivät tunnistamaan mahdollisuuksia. Opiskelijoiden osaamiseen ja voimavaroihin luotetaan, jolloin he ovat aktiivisia toimijoita. Prosessissa ollaan osallisia ja kuulutaan yhteisöön, jossa voidaan myös vaikuttaa. Ohjaaja ei tue vain yksilön kyvykkyyttä, vaan myös yksilön ja ympäristön välisen suhteen kehittymistä. Koulutuksissa tuetaan toimijuutta, joka auttaa yhteisöihin ja yhteiskuntaan liittymistä ja myös kriittistä osallistumista. Toiminnalliset menetelmät ovat avaimia tällaiseen pedagogiseen otteeseen. (Nivala 2020)

Koin tullessi kuulluksi, mikä on asia mitä ei kaikissa ympäristöissä tapahdu. Ja olin huomaavinani, että minut hyväksytään, mikä on isompi asia kuin mitä tohdin itselleni myöntää.

Opiskelijapalaute, Opintokeskus Kansalaisfoorumi

Kurssit ovat tyypillisesti joko tiiviitä lyhytkursseja (esimerkiksi viikonloppu) tai koko lukukauden tai -vuoden kokoontuvia ilta- tai aamuryhmiä. Koulutus ei ole päätoimista. Opetustunteja voi opintokeskusten koulutuksessa olla yhdestä satoihin.

Opintokeskusten järjestöt vetävät hyvin eri ikäisiä ja eri elämäntilanteissa olevia ihmisiä mukaan opiskelemaan ja sivistymään. Opintokeskuskenttä palvelee elinikäisen oppimisen tavoitteita hienosti. Järjestöissä toimii kaiken ikäisiä ihmisiä, kun ne ovat ikäprofiililtaan monenlaisia, nuorisjärjestöistä eläkeläisten järjestöihin.

Oli hieno huomata, kuinka monta näkökulmaa ja aatetta ryhmään mahtuu. Jokainen osallistuja antoi eväitä omaan tapaan nähdä asioita. Parasta oli meidän ryhmämme ja siitä tuli oma tukiverkkoni. Heihin tukeudun myös jatkossa.

Opiskelijapalaute, KSL-opintokeskus

4. OPINTOKESKUSTEN YHTEISKUNNALLISET TEHTÄVÄT 2020-LUVULLA

4.1 OSAAVAT KANSALAISET, OSAAVAT JÄRJESTÖT

Järjestöjen tärkein voimavara on osaavat toimijat. Osaamista syntyy esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan, luottamustoiminnan, muun järjestötoiminnan sekä järjestökoulutuksen kautta. Osaavien ja koulutettujen vapaaehtoisten avulla järjestöillä on mahdollisuus edistää omia tavoitteitaan ja toteuttaa merkityksellistä perustehtäväänsä.

“
Todella selkeä koulutus, niin kuin Kansalaisfoorumin koulutukset aina. Nyt on huomattavasti itsevarmempi olo lähteä uudistamaan meidän paikallisyhdistysten mallisääntöjä enkä niin paljon pelkää virheitä.

Opiskelijapalaute, Opintokeskus Kansalaisfoorumi

”

Järjestötoiminnassa syntyvää osaamista voidaan hyödyntää elämän eri aloilla ja eri vaiheissa, kuten työelämässä, opinnoissa, harrastuksissa, vertaistoiminnassa tai oman itsen voimaannuttajana. Järjestöjen arvostus oppimisympäristöinä ja osaamisen kehittämisen paikkoina kasvaa, kun järjestötoiminnassa hankittu osaaminen tehdään näkyväksi ja sitä hyödynnetään laajasti. On tärkeä varmistaa, että järjestökoulutus tuottaa juuri sellaista osaamista kuin järjestöarjessa tarvitaan. Toisaalta huolellisella koulutussuunnittelulla varmistetaan, että suunniteltu osaaminen on saavutettavissa koulutuksen oppimis- ja opetustekojen avulla. Se tekee myös näkyväksi koulutuksessa syntyvän osaamisen, jolloin sen tunnistaminen ja tunnustaminen järjestökentän ulkopuolella mahdollistuu. (Valanne 2023)

Opintokeskusten taloudellisella ja pedagogisella tuella varmistetaan, että järjestökoulutus tuottaa koulutuksen osallistujille osaamista ja merkityksellisyyden kokemuksia. Koulutuksen kautta järjestötoimijat saavat valmiuksia toimia järjestötehtävissä ja osana yhteisöä.

Vuodesta 2021 on ollut mahdollista viedä opintokeskusten osaamisperusteisesti suunnitellut ja opintopisteytetyt koulutukset osaksi valtakunnallista opinto- ja tutkintorekisteri Koskea. Koulutukset liitetään osaksi opintokeskusten opetussuunnitelmia e-perusteet –palvelussa ja opiskelijat saavat halutessaan suoritusmerkinnät näkyviin Oma Opintopolku –palveluun. Vuoden 2024 toukokuussa ePerusteet –palvelussa oli yhteensä 141 opintokeskusten opetussuunnitelmiin kuuluvaa koulutusta.

Ilman Sivilis-yhteistyötä nuoret eivät saisi 4H-harrastuksestaan opintopisteitetyä todistusta, jota on mahdollista hyödyntää myös tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Sivilisen rooli koulutusten laadun kehittämisessä on järjestölle merkittävä. Opintokeskus on ollut avuksi myös vapaaehtoisten osaamispolkujen määrittelyssä.

Opiskelijapalaute, Opintokeskus Sivilis

4.2 KESTÄVÄ TULEVAISUUS JA EKOSOSIAALINEN SIVISTYS

Kestävän tulevaisuuden teemoissa palvelemme seurakuntia ja järjestöjä heidän kestävyysohjelmansa (Kirkon ympäristödiplomi -järjestelmä) tekemisessä järjestämällä koulutusta ja tarjoamalla konsultaatiota. Jäsenjärjestöjen kanssa on aloitettu Kestävä järjestö -konseptin rakentaminen. Merkityksellisyden teemat kytketään kestävyysteemoihin mm. tarjoamalla Luonto kumppanina ja Luontolähtöiset toimintamallit -koulutusta seurakuntien ja järjestöjen diakoniseen työhön.

STEP-opintokeskus

Opintokeskukset ovat kollektiivisesti paneutuneet ekososiaalisen sivistyksen kysymyksiin erityisesti vuodesta 2019. Vuosina 2019–2020 Opetushallituksen rahoittamaan ”Vapaa sivistystyö muutoksentehtävänä”-koulutukseen osallistui työntekijöitä seitsemästä (7) opintokeskuksesta.

Koulutuksen avulla nostettiin uudistava oppiminen ja ekososiaalinen sivistys vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaa ja oppivia yhteisöjä ohjaaviksi periaatteiksi. Koulutus järjestettiin Vapaa Sivistystyö ry ja Bildningsalliansen yhteistyönä. Tätä koulutusta seurasi ”Syväsisivistys ja planetaarinen pedagogiikka”-koulutus, jossa oli edustus kolmesta (3) opintokeskuksesta.

Opintokeskuksilta oli edustus Sitran Sivistys+ -hankkeen tulevaisuushautomossa, jossa tuotettiin visio tulevaisuuden sivistyksestä.

Kysymme yhdistyksiltä koulutussuunnitelmien tekemisen yhteydessä ” Miten kurssin suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan kestävyys?”. Koulutusten suunnittelijoiden ja toteuttajien avuksi Kansalaisfoorumi on tehnyt ohjeistuksen ”Kestävyys kurssi- ja opintoryhmätoiminnassa”. Siinä avataan kestävyiden eri puolia tavalla, joka helpottaa kestävyysvaikutusten hoksaamista, suunnittelua, toteuttamista ja sanoittamista.

Opintokeskus Kansalaisfoorumi

Vuonna 2023

- kahdella (2) opintokeskuksella oli OKKA-säätiön myöntämä kestävä kehityksen sertifikaatti
- kolme (3) opintokeskusta oli aloittanut prosessin sen hakemiseksi.

Kestävä kehityksen sertifikaatin saaneet opintokeskukset ovat tehneet itsearviointia ja kestävä kehityksen ohjelman. Toimenpiteet on auditoitu. Kestävä kehityksen ohjelmassa opintokeskus esittää tavoitteet ja toimenpiteet, joiden avulla oppilaitos vahvistaa toiminnassaan tulevaisuutta ennakoivia ja yhteiskuntaa uudistavia toimintatapoja. Kaksi opintokeskusta oli vuonna 2021 OKKA-säätiön kanssa kehittämässä nykyisessä sertifioinnissa käytössä olevia kestävä tulevaisuuden indikaattoreita.

Opintokeskusten henkilöstö on koulutautunut ekososiaalisen sivistyksen teemoissa ja alkanut toimia kestävyiden teemojen edistämiseksi tehokkaasti, koska järjestöjen oppilaitoksina niillä on yhteisöllinen näkemys oppimisesta, kehittymisestä ja muutosten tekemisestä sivistystyön keinoin. Yhteisöllillä on yksilöitä suurempi mahdollisuus olla ratkaisemassa viheliäisiä ongelmia, joten opintokeskusten opintotoiminnan mahdollisuudet tunnustetaan opintokeskuksissa myös suuriksi. Niin ihmisten monipuolinen kehittyminen kuin kestävä tulevaisuuden rakentaminenkin nähdään opintokeskuksissa yhteisöllisinä sivistysprosesseina.

Käynnistämme ja aktivoimme konkreettisia ympäristötekoja hiiliviisauteen, ja luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi Kestävät kylät -toiminnalla. Yhdessä kyläläisten kanssa tehdään kylien ja yhteisöjen ympäristösuunnittelua, joka tähtää paikallisten ympäristötoimien jatkuvuuteen. Maaseudun ympäristö- ja ilmastohaasteisiin löytyy jo monenlaisia ratkaisuja ja välineitä, ne pitää vain saada paremmin toimijoiden tietoisuuteen ja käyttöön yhdessä tekemällä ja oppimalla.

Maaseudun Sivistysliitto

4.3 MAAHAN MUUTTANEIDEN KOULUTUKSET

Maahan muuttaneiden koulutuksia on opintokeskuksissa tehty ja kehitetty 2000-luvun alusta asti. Tehtävä annettiin vapaalle sivistystyölle parlamentaarisen työryhmän mietinnössä vuonna 2002. Siinä määriteltiin suuntaviivat, joita vapaan sivistystyön toivottiin toteuttavan erityisesti tiettyjen kohderyhmien kouluttamisessa. Osa maahan muuttaneiden kotouttamiskoulutuksesta ja kielten opetusta annettiin vapaan sivistystyön tehtäväksi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2002)

Tällä hetkellä opintokeskuksilla on monenlaista koulutusyhteistyötä useiden maahan muuttaneiden järjestöjen kanssa. Osa opintokeskusten avustuksella toteutetuista koulutuksista on suunnattu maahan muuttaneille. Vuonna 2021 opintokeskuksissa järjestettiin suomen kielen koulutusta 5 % kaikista opetustunneista (Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen). Lisäksi maahan muuttaneita osallistui opintokeskusten järjestämiin muihin koulutuksiin.

Mielialani on paljon parempi, kun olen ollut tällä kurssilla. Olette ystävällisiä, ymmärtäväisiä, joustavia. Tiedätte miten meille puhutaan. Osaatte suhtautua meihin oikealla tavalla. On ollut tosi iso etu, että olette olleet ymmärtäväisiä. Asetatte enemmän mahdollisuuksia kuin esteitä.

Olen oppinut paljon tällä kurssilla. Aiemmalla kurssilla en ymmärtänyt. Olen oppinut esimerkiksi päivämäärät, vuodenajat ja ymmärrän kirjan asiat. Päivämäärien ymmärtäminen on auttanut ymmärtämään esim. tekstiviestejä tapaamisista.

Opiskelijapalaute, KSL-opintokeskus

Opintokeskukset ovat vuodesta 2018 alkaen järjestäneet kotoutumis- sekä luku- ja kirjoitustaidon koulutusta aikuisille maahan muuttaneille ja vastanneet siten lakisääteiseen, vapaalle sivistystyölle annettuun tehtävään (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632 §9, laki kotoutumisen edistämisestä 2023/681 §26). Vapaan sivistystyön koetaan monipuolistavan luku- ja kirjoitustaidon opiskelumahdollisuuksia ja osaltaan myös nopeuttavan maahanmuuttajien polkuja koulutukseen ja työelämään.

Opintokeskuksissa maahan muuttaneiden koulutus perustuu Opetushallituksen lukutaitokoulutuksen opetussuunnitelmasuosituksen, ja sen tavoitteet kiinnittyvät arjen perustaitoihin. Opintokeskusten toiminnallisissa luku- ja kirjoitustaidon koulutuksissa opetellaan mm. käyttämään julkisia liikennevälineitä, hyödyntämään lähipalveluita ja selviytymään digitaalisista palveluista. Perinteiset opiskelumuodot eivät ole toimivimpia, kun opiskelijalla on vähän tai ei ollenkaan pohjakoulutusta (Alvoitu, Kumpumäki 2023).

Vuonna 2023 maahan muuttaneiden kotoutumissuunnitelman mukaista koulutusta järjesti neljä opintokeskusta.

KOTOAUTUMISSUUNNITELMAN MUKAISEN KOULUTUKSEN OPETUSTUNNIT JA OSALLISTUJAT 2023

4.4 LAATU JA VAIKUTTAVUUS

Opintokeskukset panostivat vuonna 2023 yhteistyössä tehtyyn laatu- ja vaikuttavuustyöhön. Opintokeskukset ry:n hallitus perusti opintokeskusten yhteisen Laatu- ja vaikuttavuustyöryhmän, jonka tehtävänä oli tuottaa vuosiraporttipohja opintokeskusten valtiosuustoiminnan arvioimiseksi ja näkyväksi tekemiseksi. Ryhmään kutsuttiin jäseniä kaikista opintokeskuksista ja puolet nimesivät siihen edustajan. Lisäksi ryhmässä oli Opintokeskukset ry:n työntekijä. Tämä raportti on ensimmäinen ryhmän raporttipohjalla soveltaen tehty vuosiraportti.

Opintokeskukset ry teki päätöksen pysyvän Laatu- ja vaikuttavuustyöryhmän perustamisesta loppuvuodesta 2023. Työryhmä on avoin kaikille opintokeskuksille ja sen avulla jaetaan laadunkehittämisen hyviä käytänteitä ja kokemuksia. Laatu- ja vaikuttavuustyöryhmän avulla voidaan myös työstää yhteisiä, kaikkia opintokeskuksia koskettavia laadunkehittämisen malleja tai toimintatapoja. Panostus laatu- ja vaikuttavuustyöhön hyödyttää Opintokeskukset ry:tä, kaikkia opintokeskuksia ja niiden yhteistyöjärjestöjä. Laatutyön avulla voidaan parantaa järjestöjen koulutusten ja toiminnan laatua.

Olemme saaneet Sivikseltä todella asiantuntevaa ohjausta, jota ilman tätä laadunarviointia ei olisi tehty. Kokonaisvaltainen laatuajattelu on levinnyt meillä kaikkialle. Olemme äärimmäisen ylpeitä laatumerkistä, koska se on hieno osoitus, että työmme on ollut oikean suuntaista ja se kantaa hedelmää. Lisäksi saimme ulkopuoliselta arvioijalta hyvää palautetta.

Yhteistyöjärjestö, Opintokeskus Sivis

LÄHTEET

Alvoittu, K., Kumpumäki, T. 2023. Maahanmuuttajien luku- ja kirjoitustaidon opetus säilytettävä opetusministeriön alaisuudessa. <https://www.ksl.fi/maahanmuuttajien-luku-ja-kirjoitustaidon-opetus-sailytettava-opetusministerion-alaisuudessa/> Verkkodokumentti.

Luettu 10.5.2024.

Kansalaisyhteiskunta 2024. www.kansalaisyhteiskunta.fi Verkkosivusto. Viitattu 10.5.2024.

Kirstinä, A., Kontkanen, T. & Heimo, S. 2024. Opintopiiri elää ajassa sivistyksellisten oikeuksien ja ekososiaalisen sivistyksen mahdollistajana. Teoksessa I. Järvinen, J. Pätäri & B. Wallén (toim.) Sivistykselliset oikeudet ja vapaa sivistystyö. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry. Saatavilla: <https://www.vapausjavastuu.fi/sivistykselliset-oikeudet-kirstina-kontkanen-heimo/> (Verkkojulkaisusarja). Luettu 10.5.2024.

Laki kototutumisen edistämisestä 2023/681

Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632

Maaseudun Sivistysliitto. <https://msl.fi/ymparisto/kestavat-kylat/> Verkkodokumentti. Luettu 25.4.2024.

Nivala, E. 2020. Sosiaalipedagoginen malli. Sospeva-hanke. Itä-Suomen yliopisto, Suomen Kansanopistoyhdistys, Opintokeskukset ry, Bildningsalliansen.

Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. <https://vipunen.fi/fi-fi/vst/Sivut/Koulutukset-opetustunnit-ja-osallistuneet.aspx> Luettu 26.4.2024.

Opetushallitus. Opintokeskusten kustannukset ja suoritteet 2019–2023.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2002. Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietintö 3:2002.

Opintokeskusten rahoitusjärjestelmää selvittävän työryhmän loppuraportti 2023. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

SFV Magasinet 1/2024. https://www.sfv.fi/Site/Data/2942/Files/sfv-mag-pdf/SFV-magasinet_1_2024_120224_lowres.pdf Verkkolehti. Luettu 4.5.2024.

SivisNYT -uutissivusto <https://www.sivisnyt.fi/kansalais-ja-jarjestotoiminnan-koulutus-heijastuu-positiivisesti-koko-yhteiskuntaan/> Verkkodokumentti. Luettu 13.5.2024.

Valanne, Mia, 2023. Osaamista tuottava järjestökoulutus. Opintokeskus Sivis.

Vuorikoski, Kukka-Maaria & Manninen, Jyri 2023. Opintokeskusten koulutustarjonta tutkittu. <https://www.vapausjavastuu.fi/opintokeskusten-koulutustarjonta-tutkittu/> Verkkodokumentti. Luettu 25.4.2024.

Wikström, Malin 2023. Professori Petri Salon haastattelu: <https://www.larorikt.fi/forskare-jag-ar-imponerad-over-det-pedagogiska-ledarskapet-inom-den-finlandssvenska-foreningsverksamheten/> Verkkodokumentti. Luettu 10.5.2024